

MƏSUD MAHMUDOV

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
Filologiya elmləri doktoru, professor
mmasud@bk.ru

NİGAR VƏLİZADƏ

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
n.valizade@mail.ru

RƏNA MƏMMƏDOVA

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
rena.memmedova.1991@inbox.ru

KRİM TATARLARININ DİLİ

Xülasə

Məqalədə Krım tatarlarının dili türk dilləri kontekstində araşdırılır, krım-tatar, monqol-tatar, Kazan tatarları, Sibir tatarlarının dil xüsusiyyətləri barədə məlumat verilir. Krım-tatar xalqının formalaşmasında bir çox etnosların rolu olmuşdur. Onları krım-tatar etnosunun etnik əcdadları adlandırmaq olar. Tarixin müxtəlif vaxtlarında, indiki Krım ərazisində kimmerlər (eramızdan əvvəl IX əsr), tavlrlar (eramızdan əvvəl V əsr) məskən salmışlar. Eramızın II və III əsrlərində tavlrlar Krımda oturuşmuş tayfalar olan skif, alan, qot və b. tayfalar tərəfindən assimilyasiyaya uğramışlar. Skiflər (eramızdan əvvəl VII əsr), sarmatlar (eramızdan əvvəl II və III əsrlər), alanlar (eramızın IV və V əsrləri), qotlar (eramızın III əsri) da Krımda yaşamış və Krım tatarlarının etnik cəhətdən formalaşmasında fəal iştirak etmişlər. IV əsrin sonu V əsrin əvvəllərində Krıma hun tayfalarının axını başlanmışdır. Krım tatarlarının etnik əcdadları kimi hun tayfalarını, bulqarları, x z rli ri, peçeneql ri, qıpçaqları, noqayları xüsusi ilə qeyd etmək olar. N. A. Baskakov krım-tatar ədəbi dilinin Qızıl Orda ədəbi dilindən yarandığını, bu dilin bir çox xüsusiyyətlərini qoruyub-saxladığını göstərir.

Mahmud Kaşğari “Divanü lüğət-it türk” əsərində 20 türk qəbiləsinin adını çəkir ki, onlardan da biri tatarlar hesab olunur. O, tatarları türk tayfası hesab edir. Mahmud Kaşğari türk tayfalarını iki qrupa ayırır. Birinci qrupun dili türk dilidir. Onlar uyğur, qırğız, qıpçaq, oğuz, tuxsi, uqrak, yaqma, çiqil, bulqar, suvar, beçeneq (peçeneq) şivələrində danışirlər.

İkinci qrup aid edilən Çin və Maçın xalqları öz dillərində danışmaqla yanaşı türk dilini də yaxşı bilirlər. Bunlar kay, yaqma, tatar, basmil tayfalarıdır.

Məqalədə krım-tatar dilinin türk dillərinin oğuz qrupuna aid edilməsi barədə Azərbaycan türkololoqlarının fikir və mülahizələri təhlil edilir və dəstəklənir, eləcə də krım-tatar dilinin əlifba layihəsinə münasibət bildirilir.

Açar sözlər: Krım tatarları, krım-tatar dili, oğuz qrupu, “tatar” etnonimi, tatar xalqı, krım-tatar əlifbası

Krım-tatar dili Krımın türkdilli əhalisinin dilidir. Onlar özlərini (krımlı) hesab edirlər. Rəsmi sənədlərdə “Krım tatarları” “qırımtatar” kimi yazılır. 1941-ci ilə kimi Krımda 250 mindən çox Krım tatarı yaşayırdı. 1944-cü ildə Krım tatarları Rusiyanın şimal vilayətlərinə, Orta Asiyaya, Qazaxıstana deportasiya olundular. 2009-cu ilin məlumatına görə Krım tatarlarının sayı təxminən 450 mindir. Onlardan 270 mini Krıma qayıtmış, qalanları isə hələ də sürgün olduqları ölkələrdə- Özbəkistan, Tacikistan və Rusiyada yaşayırlar [1, s.26].

Kırım-tatar xalqının formalaşmasında bir çox etnosların rolu olmuşdur. Onları kırım-tatar etnosunun etnik əcdadları adlandırmaq olar. Tarixin müxtəlif vaxtlarında, indiki Kırım ərazisində kimmerlər (eramızdan əvvəl IX əsr), tavrılar (eramızdan əvvəl V əsr) məskən salmışlar. Eramızın II və III əsrlərində tavrılar Kırmda oturmuş tayfalar olan skif, alan, qot və b. tayfalar tərəfindən assimilyasiyaya uğramışlar. Skiflər (eramızdan əvvəl VII əsr), sarmatlar (eramızdan əvvəl II və III əsrlər), alanlar (eramızın IV və V əsrləri), qotlar (eramızın III əsri) da Kırmda yaşamış və Kırım tatarlarının etnik cəhətdən formalaşmasında fəal iştirak etmişlər. IV əsrin sonu V əsrin əvvəllərində Kırma hun tayfalarının axını gücləndi. Kırım tatarlarının etnik əcdadları kimi hun tayfalarını, bulqarları, xızrları, peçeneqləri, qıpçaqları, noqayları xüsusi ilə qeyd etmək olar.

1295-1303-cü illərdə Solxat şəhərində (Qədim Kırım) Kırım-qıpçaq dilində “Kodeks Kumanikus” lüğəti tərtib olunmuşdur. Həmin lüğətin sözlüyündə Kırım tatarları özlərini “tatar xalqı”, dillərini “tatar dili” adlandırmışlar. Qıpçaqlar əslində 7 qəbilədən ibarət olmuşlar. Bu qəbilələrdən birinin adı “tatar” olmuşdur [7,s.8].

Prof. M.İ.Yusifov tarixi-etnik istiqamətdən yanaşaraq kırım-tatar dilini qıpçaq dillərinə (kumık, qıpçaq-poloves, karaim) aid edənlərlə razılaşmır. Onun fikrincə, kırım-tatar dili öz arealında etnik cəhətdən oğuz dilləri ilə əlaqəli olmuşdur. Bu dildə oğuz elementləri daha qabarıq müşahidə edilir. Özbək-qazax dillərinin təsirinə məruz qalan kırım-tatar dilində oğuz dil xüsusiyyətləri indi də saxlanılmışdır [3, s.186-187].

Prof. F.R.Zeynalov isə, türk dillərinin təsnifində bu məsələyə fərqli mövqedən yanaşmışdır. O, tatar dilini başqa qrupda vermiş, kırım-tatar dilini tatar dilindən ayırmış və həmin dili oğuz qrupu dilləri ailəsində vermişdir: 1) oğuz qrupu (Azərbaycan, türk, türkmən, qaqauz, kırım-tatar dilləri); 2) bulqar qrupu (tatar, başqırd, qaraçay-balkar, kumık, karaim); 3) qıpçaq qrupu (qazax, qaraqalpaq, qırğız, altay və noqay); 4) karluq-uyğur qrupu (özbək, yeni uyğur, sarı uyğur, salar); 5) uyğur-oğuz qrupu (tuva, karakas, xakas, kamasin, şor, kuyerik, tobol, borabin dilləri); 6) çuvaş dili; 7) yaqut dili [4].

Prof. A.Qurbanov tatar dilini türk dillərinin bulqar yarımqrupunda verir. Bura tatar dilindən başqa başqırd, çuvaş, qaraçay-malkar, qumuq, karayım dilləri də aid edilir [2, s.604-612]. Müəllifin fikrincə, tatarlar bir xalq kimi XV-XVI əsrlərdə formalaşmışdır. XIX əsrin sonuna kimi tatar alimləri, şair və yazıçıları özlərini bulqar adlandırmışlar A.Qurbanov bu fikri M.Z.Zəkiyəvə əsaslanaraq yazmışdır: “Hazırda tatarların çox hissəsi Tatarıstan Muxtar Respublikasında yaşayır. Respublika xaricində müəyyən qruplar şəklində Başqırdıstanda, Çuvaşıstanda, Moldoviyada, Ukraynada, Rusiyanın təxminən 18 vilayətində, Qazaxıstanda, Türkmənistanda, Özbəkistanda, Çində, Türkiyədə, Bolqarıstanda, Rumıniyada, Polşada da tatar dilləri əhali vardır. Tatarlar müxtəlif bölgələrdə yayıldıkları üçün “Kırım tatarları”, “Həştərxan tatarları”, “Kazan tatarları”, “Sibir tatarları” və s. adlar meydana çıxmışdır. Bunların dillərində ciddi olmayan fərqlər vardır. Lakin bu fərqlər onları ayrı-ayrı milli dillər kimi adlandırmğa əsas vermir. Ümumi tatar dilinin müəyyən yaranma tarixi vardır” [2, s.612].

N.A.Baskakov kırım-tatar ədəbi dilinin Qızıl Orda ədəbi dilindən yarandığını, bu dilin bir çox xüsusiyyətlərini qoruyub-saxladığını göstərir [11, s.281-282].

Mahmud Kaşğari “Divanü lüğət-it türk” əsərində 20 türk qəbiləsinin adını çəkir ki, onlardan da biri tatarlardır. O, tatarları türk xalqlarının bir qrupu (tayfası) hesab edir. Mahmud Kaşğari türk tayfalarını iki qrupa ayırır. Birinci qrupun dili türk dilidir. Onlar uyur, qırız, qıpçaq, oğuz, tuxsi, uqrak, yaqma, çiqil, bulqar, suvar, beçeneq (peçeneq) şivələrində danışırlar. İkinci qrupa Çin və Maçin xalqları aid edilir. Onlar öz dillərində danışırlar, eyni zamanda türk dilini də yaxşı bilirlər. Bunlar kay, yaqma, tatar, basmil tayfalarıdır. Tibetlilər və tanqutlar etnik baxımdan türk tayfalarından fərqlənirlər, onların dilləri çin-tibet dilləri ailəsinə aiddir [15].

Bir çoxları Krım tatarları ilə Volqaboyu yaşayan tatarları eyni xalq hesab edir, onların Qızıl Ordadan qalma tayfalar olduğunu göstərir. Krım tatarlarını da monqollarla bağlayır, onların Çingiz xanın yarımada hücumundan sonra bir xalq kimi meydana gəldiyini iddia edirlər. Bu fikrin formalaşmasında və geniş yayılmasında ali və orta məktəb dərsliklərində bir çox tarixçilərin əsərlərində verilmiş materiallar da az rol oynamır. Tatar xalqlarının Qızıl Orda ilə bağlanması ideyası çox vaxt bilərəkdən inkişaf etdirilir. “Monqol-tatar” etnoniminin yaranmasını da bununla əlaqələndirmək olar. Hətta belə bir fakt da gizlədilir ki, əzsaylı Qızıl Orda monqolları XIV əsrin ortalarına kimi 150 il ərzində çoxsaylı qıpçaq tayfaları tərəfindən assimilyasiyaya uğramış, etnik varlıqlarını itirmiş, “qıpçaqlaşmış”, qıpçaq dilində danışmağa başlamışlar. Lakin, istər Rusiyada, istərsə də bir çox Qərb ölkələrində indinin özündə də qıpçaqlar və monqollar “tatar” adlandırılır. Bəzi tədqiqatçılar Qızıl Ordada tatar döyüşçülərinin sayının çox olmasını və bu cəhətdən “monqol-tatar” etnoniminin yarandığını və geniş yayıldığını iddia edirlər. Əslində isə, Qızıl Ordada tatarların sayı 4 mindən çox ola bilməzdi. Bu isə, 140 minlik Çingiz xan Ordasının təxminən 3%-ni təşkil edirdi [14, s.20].

Qızıl Ordada vuruşanların əksəriyyəti monqollar idi. Ona görə də, “monqol-tatar” termini əsas olmayan, uydurma termin hesab olunur. Monqollar və tatarlar bir-birindən fərqli etnoslardır.

Krım-tatar xalqlarının və dilinin formalaşma tarixini eramızın X əsrinə aid edirlər. Krım-tatar milləti X əsrdə Volqa-Dunay (İtil-Tuna) çayı ərazilərinə gələn qıpçaq qəbilələrinin, bu yerlərə IV əsrdə gələn türk, hun, peçeneq, avar, bulqar, x z r v o uz etnoslarının qarışmasından yaranan, XII əsrin sonlarında artıq formalaşmış bir millət hesab olunur.

XI əsr yazılı abidəsi “Kutadqu Bilik”də “tat” sözü “gəlmə”, “yad” mənasında işlənir.

Başqa bir fərziyyəyə görə “tatar” sözü iki komponentdən ibarətdir. “Tat” komponenti türklərə görə “iranlı” mənası verir, “-ar” isə “adamlar” deməkdir. Sonralar türklər bütün yadelliləri “tatar” adlandırmağa başladılar. “Tat” termini “yadelli” mənasında geniş işlənir və hətta müxtəlif sözlərin əmələ gəlməsində iştirak edir: “tatalaşmaq” -öz aralarında yad dildə danışmaq [14, s.19].

Eramızın VIII əsrinə aid edilən Orxon-Yenisey abidələrində eramızın VI əsrinə aid olan hadisələrin təsviri ilə əlaqədar “tat” və “otuz-tatar” terminləri işlənmişdir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, türklər əvvəllər iranlıları deyil, monqol tayfalarını “tat” adlandırmışlar [14, s.18].

Krım-tatar dilinin fonetik özəllikləri onu başqa türk dillərindən fərqləndirir. Bu özəlliklər aşağıdakılardır:

Krım-tatar dilində 8 sait vardır: a, ı, o, u/ e, i, ö, ü. Bu saitlərdən 4-ü ön sıra saitləridir: e, i, ö, ü.

Affikslərdə [e] yerinə [a`] işlənir: men-da`, biz-la`r, yer-ga`v s.

Krım-tatar dilində [ı] və [i] saitləri oğuz dillərinə nisbətən qısa (eşidilməz dərəcədə qısa) tələffüz olunur: (br), (krli), (qrm), (qzl).

Dodaqlanan [ü] və [ö] saitlərində dodaqlanma oğuz dillərindən qat-qat zəifdir: (özüm), (bütün).

Samit səslərin sayı 23-dür: b, c, ç, d, f, g, , j, k, l, m, n, n`, p, q, r, s, t, , y, z.

Samitlərdən [f] və [j] yalnız alınma sözlərdə rast gəlinir.

Oğuz qrupu türk dillərindən fərqli olaraq söz əvvəlində p, t, k yerinə b, d, g işlənir: men/ben, tar/dar, kel/gel və s.

Krım-tatar dilində b, d, g geniş işlənərkəndir.

Türk dilindən fərqli olaraq krım-tatar dilində нъ [n`] -səsi işlənərkəndir: (evin).

Başqa türk dillərindən fərqli olaraq krım-tatar dilində qadın cinsi bildirən - , - / v - şəkilçilərindən istifadə olunur:

Bunu slavyan dillərinin təsiri kimi izah etmək olar. Qrammatik şəkilçilərin işlənməsində qıpçaq xüsusiyyətləri daha qabarıq əks olunur [7, s.9-11]. Bu baxımdan türk dillərinin fonetik özəlliklərinə görə təsnif də maraq doğurur:

I. a, i, u, ü; ı, i, u, ü sait sistemli dillər Qərb və Şərq qruplarına ayrılır. Qərb qrupu özü də bulqar və qıpçaq qruplarına ayrılır. Bulqar qrupuna bulqar və çuvaş dilləri, qıpçaq qrupuna isə tatar və başqırd dilləri aid edilir. Şərq qrupuna aid edilən oğuz-uyğur qrupunda qədim türk, xakas, altay dilinin şimal şivələri təmsil olunmuşlar.

II. a, e, o, ı, i, ö, u, ü sait sistemli dillərdə öz növbəsində Şərq və Qərb hissələrinə ayrılır.

Qərbbə qıpçaq, oğuz və karluk qrupları aiddir. Qıpçaq qrupu: karaim, krım-tatar, qaraçay-balkar, kumık, noqay, qazax, qaraqalpaq; oğuz qrupu: qaqaüz, türk, Azərbaycan, türkmən; karluk qrupu: özbək, uyğur dillərini ehtiva edir. Şərqə oğuz-uyğur, qırğız-qıpçaq qrupları daxildir. Oğuz-uyğur qrupuna: yakut, şor, çulım, tuva; qırğız-qıpçaq qrupuna isə qırğız, altay dilləri aid edilir. Təsnifatdan göründüyü kimi tatar və krım-tatar dilləri bir-birindən fərqli qruplarda təmsil olunmuşlar.

Krım-tatar dilinin qrammatik quruluşunda və lüğət tərkibində də özünəməxsusluqlar müşahidə olunur. Məsələn, “böyük” mənasını verən “balaban”, “ailə” mənasını verən “koranta” sözləri yalnız krım-tatar dilində işlənir, başqa türk dillərində müşahidə olunmur.

Krım-tatar dilində sözün sonunda və əvvəlində x (h) samiti düşür. Məsələn, “ava” (xava) (hava) əvəzinə, “saba” (şabax (sabah) əvəzinə və s.

Krım-tatar əlifbası ilə bağlı işlərə XX əsrin 20-30-cu illərində başlanılmışdır. 1928-ci ilə qədər ərəb əlifbasından istifadə olunmuşdur. 1928-ci ildən 1938-ci ilə kimi latın qrafikalı əlifba, 1938-ci ildən sonra isə kiril əlifbası işlənmişdir. Əlifba islahatları siyasi xarakter daşmış, Rusiyanın qeyri-rus əhalisinin assimilyasiyası, sovetləşməsi prosesini sürətləndirməyə xidmət etmişdir. Hazırda krım-tatar dilinin və bu dildə təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi zərurəti yaranmışdır. Yeni latın qrafikalı əlifbaya keçidlə bağlı Krımda müəyyən işlər görülmüşdür. Bununla bağlı konfrans keçirilmiş və orada latın qrafikalı əlifbaya keçid sahəsində Azərbaycan Respublikasının təcrübəsi barədə məlumat dinlənilmişdir.

Krım-tatar xalqının ana dilinin inkişaf etdirilməsi, qorunması, rəsmi dövlət dili kimi işlənməsi sahəsində də dövlət səviyyəsində bir çox işlər görülmüşdür. Respublikada fəaliyyət göstərən iki televiziya kanalında krım-tatar dilində verilişlər hazırlanır. Tatar dilində qəzet və jurnallar çap olunur (“Avdet”, “Уйғыунылык” və s.). Sevindirici haldır ki, bu qəzetlərdə rus və ukrayna dilləri ilə yanaşı krım-tatar dilində latın qrafikasında yazılar çap olunur [9, s.8]. Krım Mühəndislik-Pedaqogika Universitetinin orqanı olan “Уйғыунылык” qəzetində həmin Universitetin krım-tatar və türk filologiyası fakültəsi tələbələrinin krım-tatar dilində, latın qrafikasında çap olunmuş məqalələri böyük maraq doğurur.

2010-cu ilin may ayında “Bütün Dünya Qırımtatar konqresi” keçirildi. Həmin konqresdə “Qırımtatar yazısını latın qrafikasına keçidinin aktual məsələləri” müzakirə olundu. Geniş müzakirə olunan məsələlərdən biri də “Qırımtatar dilinin imla və puktuasiya qaydaları” idi [10].

Krım-tatar dilinin imla və puktuasiya qaydalarında krım-tatar dilinin fonem tərkibi, saitlər, samitlər, ahəng qanunu, damaq ahəngi, şəkilçilərdə samitlərin yazılışı, ikivalentli şəkilçilərin yazılışı, şəkilçi tipli köməkçi sözlərin və variantsız şəkilçilərin yazılışı barədə qaydalar verilmişdir. Qaydalarda həmçinin bəzi söz qruplarının və söz-formaların yazılış formaları göstərilmişdir. Ərəb, fars, rus və digər Avropa dillərindən alınma sözlərin yazılışı da qaydalarda ətraflı şərh olunmuşdur. Bitişik, ayrı və defislə yazılan sözlər, xüsusi adların yazılışı, coğrafi adların verilmə qaydaları da hərtərəfli izahını tapmışdır. Böyük hərflə yazılan sözlər və qısaltmalar barədə məlumat qaydaların sonunda verilmişdir.

Krım-tatar xalqı öz ədəbiyyatının, incəsənətinin, folklorunun inkişaf etdirilməsi qayğısına qalır, bu milli-mənəvi dəyərlərin yeni-yeni sənət nümunələri, bədii əsərlər, musiqi əsərləri və s. ilə zənginləşdirilməsi üçün səy göstərir. Krım-tatar dilinin varlığı və inkişafı bütövlükdə bu dilin daşıyıcısı olan Krım-tatar xalqının mənəviyyatının, mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, dünyagörüşünün, adət və ənənələrinin, milli ruhunun varlığı deməkdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, V cild, Bakı, 1981
2. Qurbanov A. Ümumi dilçilik. I cild, Bakı, “Nurlan”, 2004
3. Yusifov M. Türkologiyaya giriş, Bakı, “Nurlan”, 2000
4. Zeynalov F. Türk dillərinin müqayisəli qrammatikası. Bakı, ADU nəşriyyatı, 1974
5. Çobanzadə V. Türk-tatar dialektolojisi (Giriş). Simferopol, “Tavriya” nəşr, 2009
6. Эмирова А.М., Ганиева Э.С., Сейдаметова Н.С. Къырымтатар тилининъ тильшынаслыкъ терминлери лугъати. Къырымдевокъувпеднешир, 2008
7. Усейнов К., Ганиева Э. С., Сейдаметова Н. С. Къырымтатар тили. Фонетика. Лексикология. Фразеология. Лексикография. Къырымдевокъувпеднешир, 2008
8. Уйгъунлыкъ. Газета Крымского инженерно-педагогического университета, № 75, апрель, 2010
9. Avdet. Qəzet. Təsisçi və nəşr БО «Фонд Крым»
10. Qırımtatar tilinin imla və punktuasiya qaideleri (leyha). Aqmescit, Qırım, Ukraina, 2010
11. Баскаков Н.А. Введение в изучение тюркских языков. Изд.» Высшая школа», Москва, 1989
12. Крым многонациональный. Симферополь, Вып.1., 1988, с. 69-72
13. Куртиев Р.И. Крымские татары: этническая история и традиционная культура. Симферополь, 1998
14. Куртиев З. История формирования этнического ядра крымтатарского народа. «Qasevet», №35, 2009
15. Наджип Э.Н. Исследования по истории тюркских языков XI XIV вв., Москва, «Наука», 1989

М.Махмудов
Н.Вализаде
Р.Маммадова

Крымскотатарский язык

Резюме

В статье рассматривается язык крымских татар в контексте тюркских языков, рассматриваются языковые особенности крымскотатарских, монголо-татарских народов, казанских татар и сибирских татар. Много этносов сыграли роль в формировании крымскотатарской нации. Мы можем назвать их этническими предками крымскотатарского этноса.

В разные периоды истории на территории Крыма располагались киммеры (IX век до н.э.), тавры (V век до н.э.). Тавры ассимилировались скифами, аланами, готами и другими устоявшимися племенами находившимися в данной территории в течение II и

III веков нашей эры. Скифы (VIII век до нашей эры), сарматы (II и III века до нашей эры), аланы (IV и V века до нашей эры), готы (III век н.э.) поселились в Крыму и активно участвовали в формировании крымско-татарского этноса. В конце IV века и начале V века начался переселение гуннских племен в Крым. Как этнические предки крымских татар особенно можно отметить, гуннов, болгаров, хазаров, печенегов, кипчаков, ногайцев. Н.А.Баскаков указывал, что литературный язык крымскотатарского языка создан на основе литературного языка Золотой Орды, и сохранил многие черты этого языка.

Махмуд Кашгари в своем произведении «Дивани-лугат-ит-тюрк» упоминает 20 наименований турецких племен, и одним из них является татары. Он считает, что татары – это тюркское племя. Махмуд Кашгари делит турецкие племена на два типа. Языком первой группы является турецкий язык. Народы этой группы говорят на диалектах уйгурского, киргизского, кипчакского, огузского, тухсинского, югракского, ягмского, чигильского, болгарского, суварского, беченегского (печенегского) языков.

Народы, принадлежащие ко второй группе – китайцы и мачины, также хорошо знают турецкий язык, но говорят на своих языках. К этим относятся племена кей, ягма, татар, басмилъ.

Также в статье поддерживается идея азербайджанских тюркологов о принадлежности крымскотатарского языка к огузской языковой группе и авторы выражают свое отношение к алфавитному проекту крымскотатарского языка.

Key words: Crimean tatars, crimean-tatar language, oghuz group, tatar ethnonymy, tatar people, crimean-tatar alphabet

M.Makhmudov
N.Valizadeh
R.Mammadova

The language of Crimean tatars

Summary

In the report the language of Crimean tatars is researched in the context of turkic languages, and there is information about characteristics of Crimean-tatar, mongol-tatar, Kazan-tatar and Siberian-tatar languages. Many of the ethnos had the role in the forming of the Crimean-Tatar nation. We can name them as the ethnic ancestors of the Crimean-Tatar ethnos. In different times of history, the krimmers (IX century B.C.), taverns (V century B.C.) were settled in the territory of Crime. The taverns were assimilated by Scythians, Alans, Goths and the other tribes situating in Crime during the II and III centuries A.D. The Scythians (VIII century B.C.), the Sarmats (II and III centuries B.C.), the Alans (IV and V centuries B.C.), the Goths (III century A.D.) were settled in Crime and participated in the forming of the Crimean-Tatar for the ethnic features actively. The stream of the Hun tribes to Crime started at the end of the IV century and the beginning of the V century.

We can note that the Huns, the Bulgars, the Khazars, the Pechenegs, the Kipchaks, the Nogays as the ethnic ancestors of the Crimean-Tatars, specially. N.A.Baskakov said that the literal language of the Crimean-Tatar was created by the literal language of the Golden Horde, and it kept many of the features of this language.

Mahmud Kashgari gives the name of 20 Turkish tribes in his work “Divani-Lügət-it-Türk”, and one of them is also known as Tatars, there. He considers that the Tatar is the Turkish

tribe. Mahmud Kashgari divides the Turkish tribes into two types. The language of the first group is the Turkish language. They speak in the dialects of the Uyghur, Kirgiz, Kipçak, Oghuz, Tukhsi, Ugrak, Yagma, Chigil, Bulgar, Suvar, Becheneg (Pecheneg).

The Chinese and Machines belonging to the second group also know well Turkish language, besides speaking their own languages. They are the Kay, Yagma, Tatar, Basmil tribes. Also in the report the idea of Azerbaijan turkologists about the belonging of Crimean-Tatar language into the Oghuz language group is supported, and the attitude to alphabet project of crime-tatar language is demonstrated.

Ключевые слова:

« »,

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 27.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.06.2019

Filologiya elmləri doktoru, professor Nadir Məmmədli tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.